

Det förstås att berättelse om expeditionen utkommit på Engelska. Jemte den har Heine utgifvit denna Tyska »originalupplaga», som således icke är fullkomligt enahanda med den Engelska. Utgörande tre digra band i stor 8:o är berättelsen rik på innehåll. Den erbjuder vetenskapsmannen en mängd geografiska och statistiska data, afser också synnerligen handeln med de beskrifna länderna, men upptages dock för det mesta af resebeskrifning och skildringar af natur och folk, utgörande en lärorik och nöjsam läsning för hvar man. Arbetets typografiska utstyrel och det stora antalet af kartor och förträffliga
10 afbildningar närma det till ett praktverk.

Särskildt är bifogad en undersökning af Amurgebitet af P. Collis.

Delvis ett utdrag af arbetet är *Japan und seine Bewohner* von W. Heine. Lpzg 1860. Det utgör blott ett måttligt band, som saknar all utstyrel af bilder m. m. Men det innehåller äfven utdrag ur andras beskrifningar öfver Japan, både äldre och nyare.

J. V. S.

20 59 OM SPRÅKETS VÄSENDE.

Litteraturblad n:o 7, juli 1860

I fjerde häftet af Nordisk universitetstidskrift 1858, utgifvet af K. Claëson, läses en afhandling, »Om Språkets ursprung och väsende» af denna, beklagligen redan i unga år från sina vetenskapliga sträfvanen genom döden borttryckta författare. Denna afhandling, likasom några recensioner af lingvistiska arbeten i samma häfte, vittna om författarens ovanliga beläsenhet äfven på detta gebit icke mindre, än om hans insigt och skarpsinne i bedömandet af dithörande frågor. Filosofin
30 utgjorde, som våra läsare redan känna, hans hufvudstudium.

Sagde afhandling af Claëson är, såsom den måste vara, en filosofisk undersökning. Den förutsätter som sådan lingvistisk och historisk insigt. Men det tillhör det ovanliga, att finna denna grundad på så omfattande studier som de i afhandlingen framträda. Ja man kan väl säga, att i den litteratur, Förf. citerar, till och med finnes något för mycket. Ty det står utöfver hvarje filosofins idkares förmåga, att för hvarje undersökning lägga så omfattande studier till grund; och det vore föga öfverraskande, om äfven Förf. förbigått eller mindre noggrannt skulle uppfattat det ena eller andra af, hvad den citerade
40 litteraturen har att erbjuda.

Men om så också vore; afhandlingens grundlighet vittnar dock för sig sjelf. Någon annan med den jemförlig framställning af, hvad både från lingvistisk och filosofisk synpunkt blifvit yttradt om språkets väsende, finnes säkert icke; icke heller träffas lätt något insigtsfullare bedömande af de särskilda åsigternas vetenskapliga värde. Framställningens klarhet utgör icke afhandlingens minsta förtjenst; och den erbjuder derföre en lärorik läsning för hvar och en, som icke helt och hållet saknar språkliga studier, och för hvilken åtminstone psykologin och logiken icke äro totalt fremmande. En gagneligare läsning kan
50 också icke erjudas dem, hvilka efter sitt tillfälligtvis öfverkomna pund af löst tidningsvetande och hvardagsförstånd resonnera om nationalitet och språk, utan allt begrepp derom, att ämnet utgjort föremål för den mest omfattande lärda forskning och för de djupsinnigaste tänkares derpå stödda undersökningar.

I afhandlingen äro två skilda frågor sammanställda, den rörande

språkens ursprung och den rörande språkets väsende. Förf. skulle kanske gjort väl i att nogare skilja mellan båda. Ty språkens ursprung faller delvis inom historien, t. ex. det nuvarande Engelska och de Romaniska språkens. Deras yttersta ursprung åter ligger inom det för menskligt vetande fördolda, såsom människans eget och allt tillvarandes första ursprung. Men språkens väsende, om man dermed förstår språkets förnuftiga betydelse, är något helt annat. Språket hör uteslutande människan till, är menskligt språk, och med dess väsende borde derföre icke förstås annat, än dess betydelse för människans vetande och handling, såsom de båda former, i hvilka menniskoanden bevisar sin tillvaro. 10

Öfverhufvud har det alltsedan Baco's tid gällt för s. k. exakt vetande, att känna orsakerna till de företeelser, i hvilka tingen äro till för det menskliga medvetandet. Ett sådant vetande har sitt värde, emedan företeelserna derigenom få ett eljest saknadt sammanhang. Men någon insigt i tingens väsende innebär detta exakta vetande icke. All naturvetenskap, som intet annat är, än ett sådant vetande om orsaker och verkningar, bör vittna härom. Baco förkastade deremot forskningen efter ändamålet, såsom något, hvarigenom människan ledes endast till toma försäkningar. Men menskliga forskningen har likväl icke låtit 20
afhålla sig från att i historien uppsöka ändamålet och i mensklighetens tillvaro öfverhufvud slutändamålet, bestämmelsen. Mer och mer har tvärtom detta betraktelsesätt blifvit den historiska forskningens. Man lemnar numera åt komedin att framställa de historiska verkningarne af ett spildt »Glas vatten»; medan den historiska betraktelsen förklarar t. ex. reformationen och Franska revolutionen ur det religiösa vetande, de sociala och politiska öfvertygelser, den kyrkliga ordning, det samhällsskick och de statsformer, som dessa världshändelser voro bestämda att bringa i dagen. Man lär: det var detta, som komma skulle, hvilket i dem arbetade sig fram; den egentliga verkande orsaken 30
var alltså något, som ännu icke fanns till, utan som först skulle framgå ur de tilldragelser, hvilkas orsak det var. Det vill säga: den yttre orsaken var väl en företeelse bland andra i företeelsernas kedja, men den inre, då ännu fördolda *grunden* till dess verksamhet, skulle först blifva känd i dessa företeelsers verkningar.

Denna är den stora åtskilnaden mellan den historiska betraktelsen och den exakta naturbetraktelsen. Den grundar sig i skilnaden mellan andens verld och naturens, frihetens och den blindas nödvändighetens.

När man nu vill söka en förklaring öfver språkets väsende, måste man nödvändigtvis lemna det exakta vetandets ståndpunkt såväl som all förklaring ur en naturprocess öfverhufvud. Fysikern och fysiologen kunna angifva närmaste orsaken. Den berömde anatomen Müller har, om vi icke misstaga oss, med tillhjälp af en pust låtit lik tala – frambringa artikulerade ljud. Alla högre organiserade djur hafva läten; och det lider intet tvifvel, att de genom dem förmå meddela sig med hvarandra. Så vidt man kan veta, äro dessa läten uttryck för affekter. Man kan också anse dem i språket motsvaras af interjektionerna, ehuru dessa redan äro konventionela, i någon mon vexlande hos skilda folk och på skilda tider. Men interjektionen räknas blott formelt till språket. Hvad sålunda är gifvet, är, att språket beror af en fysikalisk icke mindre än af en organisk naturprocess, hvilka dock ingendera 50
gifva någon förklaring öfver dess väsende.

Man tycker det vara ganska lätt att förstå, hvad språket är. Hvar och en inser det, att språket är det medel, hvarigenom den ena människan meddelar den andra sina föreställningar och tankar. Man kommer lika

lätt öfver svårigheten att förklara, huru den ena individen i vissa af hörseln uppfångade ljud kan erfara, hvad som föregår i en annan individs medvetande. Ty daglig erfarenhet visar, att menniskan läres att vid vissa ljud fästa vissa föreställningar och begrepp. Man kan tillägga: denna förklaring öfver språkets betydelse är fullt tillfredsställande.

Så synes det. Dock äfven då man lemnar frågan om språkets första uppkomst helt och hållet å sida, framstår både öfverensstämmelsen och olikheterna i de skilda språken såsom något genom det anförda helt och hållet oförklaradt. Skulle blott ett enda universalspråk finnas, kunde man vidhålla det anförda faktum, att människorna lärt sig detsamma från generation till generation, och att det måste vara lika gammalt med människoslägtet. Men man skulle äfven sakna en förklaring, hvarföre detta universalspråk inom sig vore bundet af bestämda lagar, så att, såsom all språkforskning visat, äfven den minsta detalj har sin gifna lag och regel. Det är lätt insedt, att det är denna lagbundenhets grund, som utgör språkets väsende, att det är den, som egentligen skall förklaras. Den bevisar, att ljudspråket icke är något godtyckligt meddelningsmedel – såsom t. ex. de döfstummas teckenspråk. Frågan är således den: hvarföre följer menniskan i meddelandet af sina föreställningar och tankar denna språkets lag? Och denna frågas besvarande blir mera komplicerad, då det är bevisligt, att jordens kända 860 språk, om de äfven i väsentliga delar följa samma lag, likväl äfven äro från hvarandra skilda just genom sina lagars olikhet.

Vi skulle för vårt ändamål föras allt för långt, om vi här ville genom exempel förtydliga det nyss sagda. Det kan dock för en och annan läsare vara obekant och derföre förtjena nämnas, att man hittills lyckats gruppera blott ett jemförelsevis ringa antal språk i vissa genom förvandtskapen utmärkta språkstammar. All språkforskning inskränkte sig ända till reformationstiden inom de klassiska språken, egentligen latinet, och till en del dettas dotterspråk, de Romaniska språken. Sedermera tillkom genom studium af gamla Testamentet Hebreiskan och dermed beslägtade språk, de *Semitiska*. När i sista seklet det Indiska Sanskrit-språket blef känt, lärde man sig inse, att detta utgjorde på sätt och vis ett urspråk för icke blott de klassiska utan äfven för de Germaniska språken i den mening nemligen, såsom senare blifvit upplyst, att Sanskrit tidigare, än äfven Grekiskan och Latinet, upphört att vara ett lefvande språk och derföre bibehållits i en ursprungligare form, än de senare. Denna stora språkfamilj kallade man den Indo-Germaniska, numera den *Indo-Europeiska* språkstammen, emedan äfven de Slaviska språken höra till samma stam. Senare har man lärt känna Kinesiskan och andra *Ostasiatiska* språk, hvilka tillhöra en tredje språkstam. Och slutligen har förnämligast Castrén angifvit gränserna för den fjerde kända stammen, den Ural-Altiska eller *Altiska*, till hvilken Finska språken höra.

Det kännetecken, genom hvilka man hufvudsakligen åtskilt dessa språkgrupper, förefalla delvis mera från ytan tagna. Karakteristiskt är visst förhållandet i Kinesiskan (och dermed beslägtade språk), att dess ord icke fördela sig på särskilda ordslag, Nomina, Verba o. s. v., icke heller böjas, deklineras eller konjugeras. Samma ord är nomen eller verbum, får betydelsen att utmärka ett visst tempus eller kasus, alltefter den olika ordning, i hvilken orden följa på hvarandra, efter deras olika accentuering för hvarje fall och genom begagnandet af några få partiklar. Man har kallat dessa språk för *isolerande*, emedan sålunda orden i dem stå isolerade från hvarandra, utan några deras samman-

hang utmärkande biord, ändelser o. s. v. De Indoeuropeiska och Semitiska språken benämnas deremot *flexionsspråk* och skiljas sinsemellan genom olikheten i böjningsätt. De Altaiska åter och flera ännu icke klassificerade benämnas *agglutinationsspråk*, emedan deras böjningar i mer eller mindre grad åstadkommas genom hufvudordens sammansättning (hopfogning) med partiklar och andra biord. Men en nogare undersökning har visat, att äfven flexionsspråkens ändelser, i stället för att vara en ursprunglig språkformation till betecknande af ordens förhållanden till hvarandra, uppstått genom agglutination. Det allmännaste exempel för tillgången härvid är, att kasusändelsen, är en ordet vidfogad preposition, verbets personaländelse det stammen vidfogade personliga pronomen t. ex. Finska *pöy'ällä, pöy'ältä*, = *pöyän päällä, -päältä*, hvarvid dock åter dessa postpositioner äro motsvarande kasus af substantivum *pää*, samt *olem-me, olet-te*, i hvilket tillägg pronomen repeteras, äfven då det som sådant är utsatt: t. ex. *me olemme, te olette*. I andra fall är ändelsens uppkomst svårförklarlig: t. ex. i *on* ell *ompi*, i *vi är-o*, i *är-en* o. s. v.

10

Eget är, att ehuru man måste anse de isolerande språken, såsom Kinesiskan, för de minst utvecklade, det likväl utgör en allmän lag, att med folkens stigande bildning, ändelserna ur språken försvinna, och endast ordställningen tillkännager ordens förhållande till hvarandra i satsen; så att i detta hänseende Kinesiskan står högre än flexionsspråken.

20

Hvad nu förklaringen öfver språklagarna angår, kan man lämpligen särskilja två förklaringsätt, hvilka i nyare tid haft mer eller mindre vigt för skilda språkforskare.

Den närmast till hands liggande förklaringen är naturligtvis den s. k. logiska. Om språket nemligen är medlet för meddelandet af föreställningar och tankar menniskor emellan, så synes det vara gifvet, att detsamma såsom form skall bestämmas af sitt innehåll, tanken. Ur denna synpunkt blir satsläran, den form, hvori omdömet uttalas, den vigtigaste språklagen, och alla grammatikaliska former förklaras ur den. De äro sätt att beteckna ordens förhållande och betydelse i satsen och vidare sjelfva satsernas förhållande till hvarandra. T. ex. en kasusändelse utmärker ordets förhållande såsom subjekt eller objekt i satsen; ett adjektiv är predikatsord; en modusform är uttryck för den talandes, resp. den tänkandes och bedömandes, uppfattning af det sagdas förhållande till det menliga vetandet öfverhufvud, huruvida nemligen det ifrågavarande faktum af honom anses för verkligt eller för blott möjligt, önskvärdt, likgiltigt, förnuftigt, nödvändigt. Detta förklaringsätt har erhållit sin mest konsekventa utveckling genom en Tysk lärd, K. F. Becker, hvars 1827 utgifna »Organism der Sprache» utgjort grundvalen för de flesta sedermera utkomna grammatikaliska läroböcker.

30

40

Hvad man senare mot denna uppfattnings rigtighet anfört, har, såvidt det speciellt angår Becker's framställning delvis god grund. Men i hufvudsak ingår i denna opposition äfven mycket förvändt. Det kan anses för ett bevis mot Becker, att de grammatikaliska former, han deducerar, i en stor mängd språk icke alls finnas till, att t. ex. Kinesiskan helt och hållet saknar dessa former. Men det kan icke bestridas, att, om den utmärkande formen saknas, hvarje språk likväl genom ordställningen, biord eller på annat sätt ersätter densamma. Ja det är gifvet, att formernas försvinnande i de mera bildade folkens språk just har sin grund deri, att tanken nått den klarhet, att de för dess

50

uttryckande blifvit obehöfliga. Detta förhållande bevisar, att tänkandet i hvarje språk är lagstiftande, med andra ord, att satsläran är dem alla genomgående språklag, och att det för språket blir allt mera uteslutande lag, ju högre det språket talande folkets bildning stiger.

Man kan mot det sistanförda ställa exemplet af Kinesiskan, om hvilket man icke vet, att det någonsin skulle egt ett större eller mindre antal, numera saknade former. Men detta oförklarade faktum kullkastar icke den säkra erfarenhet, man har, att utvecklingsgången i andra språk varit den anförda.

- 10 Öfverhufvud lägger man för liten vikt derpå – och äfven Claëson gör det – att språket är icke blott meddelningsmedel utan, så att säga, tankens kropp. Det vore kanske rättare, att i denna mening icke ens säga: språk, utan *ord*. Ty allt människans föreställande och tänkande sker i ord, antingen dessa i språkljud uttalas eller icke. Man menar kanske: den menskliga föreställningen är icke ord, utan ordens betydelse. Men hvad är då ordens betydelse? När man öfversätter det ena språkets ord till ett annat språk, eller när man, såsom i ett synonymitetslexikon sker, förklarar ett ord genom en omskrifning, då anser man sig hafva ordets betydelse. Men detta är åter ett föreställande i ord. Det
- 20 anses visserligen för ännu säkrare, att förklara ord, hvilka beteckna yttre, sinnliga föremål, genom att uppvisa sjelfva föremålen. Men utom det, att detta uppvisande kan begagnas blott för ett inskränkt antal ord, och att det förnuftiga tänkandet rör sig i ord, som icke hafva något motsvarande yttre föremål (såsom kraft, yttring, orsak, verkan, lag, lif, själ, ande, karakter, afsigt, ändamål, det rätta, det sanna, stat, vetenskap, konst m. m.), så motsvaras föreställningen och ordet aldrig af det yttre föremålet. Sten, djur betyder något helt annat, än hvad jag ser i detta ena exemplar. Och det är häri knuten ligger. Allt människans föreställande och tänkande är abstrakt. D. v. s.: människan föreställer
- 30 och tänker sig nödvändigtvis allting såsom något allmänt. Om den individuella företeelsen (hvarje ting är i hvarje Nu en sådan) vet hon *att* den är, rättare att den i en åskådning varit för hennes medvetande; men denna företeelses *hvad* vet hon aldrig såsom något individuelt, utan såsom något allmänt; t. ex. detta ting är rundt, hårdt, svart o. s. v., det är ett klot, det är af jern, det är en kula, den begagnas i strid, för att döda fienden. Men allt, hvad sålunda om detsamma utsäges, består i allmänna kvaliteter, egenskaper, ändamål. Svarta, runda m. m. äro otaliga ting utom detta ena. Och all föreställning och tanke är ett sådant utsägende, antingen ordet uttalas eller icke. För de yttre sinnena
- 40 existerar alltså i verldens krets icke något föremål, som motsvarar hvad ett ord betyder, d. ä. hvad en föreställning och tanke innebär. Den gröna färgen har intet menskligt öga sett. Variationer, nyanser af grönt har hvar och en sett otaliga; men deras grönhet är utsäglig, ty äfven den gräsgröna, smaragdgröna m. m. färgen är en allmän färg, hvilken som sådan, såsom allmän, aldrig ses.

- Vill man vinna någon insigt i ordets antydda förhållande till tänkandet, må man söka för sig utreda, hvad i medvetandet föregår, då man ger akt på ett yttre föremål. Man är ingalunda medveten af alla dess detaljer, genom hvilka det individuelt utmärker sig, utan man
- 50 uppfattar dess färg, form m. m. i en ungefärlig bild. Men i blotta bilden innebäres ännu icke något svar på frågan: hvad föremålet är. Först då man ger denna bild betydelsen att föreställa t. ex. en björk, ett träd, en vext, har man medvetande om detta: hvad? Man har då gifvit bilden en betydelse; och denna betydelse har den fått genom att förbindas med ett ord, genom att erhålla ett namn. Det är då, man kallar medvetandet

om föremålen en föreställning. Redan bilden är en bild i allmänhet af föremålet. Men den är tillika individuel, såsom målarens fantasibjörk tillika är ett exemplar af slaget jemte de naturliga individerna deraf. Först då bilden får denna betydelse, som i ordet tillägges densamma, blir den en allmän bild, en bild af slaget i allmänhet. Det är derföre som ingen föreställning kan finnas utan ord. Man kan med rätta säga, att djuren icke hafva någon föreställning om föremålen. Deras medvetande rör sig i bilder af desamma. Äfven dessa bilder måste afbilda föremålet blott i allmänhet. Men djuret kan icke hafva något medvetande härom, *kan icke veta bilden* såsom *allmän*. Den har för detsamma ingen *betydelse*; ty djuret har för bilden intet ord. 10

Detta förhållande till bilden utgör nu ordets, så att säga, första rot. För det egentliga tänkandet behövas inga bilder, t. ex. för utredandet af det rättas förhållande till viljans frihet. För tanken är ordet ensamt allt; den utreder ordets betydelse, dess förhållande till andra ord, eller hvilket är detsamma, de bestämda tankarnes, begreppens, förhållande till hvarandra, deras systematiska sammanhang. Det är denna utredning, som i föreställningen redan förutsattes, och på grund af hvilken ordet i den ger bilden en bestämd betydelse.

Tillämpar man det anförda på språkfrågan, så blir det klart, att tanken i språket måste vara lagstiftande i en vida mera omfattande mening, än den ofvan framställda. Att språken ega, det ena vissa ändelser, det andra biord, det tredje bestämda konstruktioner till utmärkande af satssammanhanget, detta utgör, såsom ofvan anfördes, en verkan af tänkandets lagstiftande makt i språket. Men hela massan af ord i ett språk står oberoende häraf i ett af tanken bestämdt sammanhang, i följd af hvilket orden i förhållande till hvarandra hvart och ett hafva denna bestämda betydelse och ingen annan. Språkvetenskapen har ingen särskild term, för att uttrycka detta senare logiska moment i språket. Deri ingår såväl det etymologiska, ordens härledning från gifna stammar och sammansättningar, som det öfriga lexikologiska innehållet, sammanhanget mellan de särskilda bemärkelser, i hvilka samma ord användes, den speciellare konstruktionen, synonymiken o. s. v. Men dertill hörer äfven begreppssammanhanget mellan ord af helt och hållet skilda stammar och olika bemärkelser. 30

Det egentligen grammatikaliska i språket kan anses för det i detsamma fasta och oföränderliga, med blott de undantag, som under tidernas lopp ändelsernas närmare anslutning till stammen, öfvergången från agglutination till flexion, och formernas efterhand skeende bortfallande föranleda. Deremot utgör sagde ordens systematik det egentligen historiska, föränderliga elementet i språken. Gamla ord blifva obrukliga, andra förändra bemärkelse, nya bildas eller upptagas ur fremmande språk, somligas bemärkelse inskränkas, andras utvidgas, allas bestämmas allt mera noggrannt. Sådant är naturligtvis en följd af nationernas stigande civilisation, vetenskapernas och konsternas framsteg, samhällsskick och politiska öden. 40

Men vi få icke heller förbise ordets rot i föreställningen. I allmänhet kan man väl anse det för desto mera likgiltigt, med hvilket ord en bilds betydelse betecknas, ju lättare det är att uppvisa det i den afbildade föremålet, d. ä. ett ju alldagligare föremål för den sinnliga åskådningen detta är. Likväl finner man, att språken för denna betydelses betecknande ofta valt ord, hvilkas språkljud erinra om sjelfva företeelsen. Detta gäller väl förnemligast företeelser för hörseln, så att ordet utgör en ljudhärming (tassla, surra o. s. v.), men sträcker sig äfven till företeelser för öfriga sinnen (t. ex. len, sträf). Det är, som bekant, den 50

s. k. onomatopoetiska ordbildningen. Den måste, som lätt kan inses, vara inskränkt och jämförelsevis betydelselös. Men fantasin, som återger bilden af det sinnliga, skapar sig äfven bilder af det öfversinnliga; och föreställningen lånar då för det öfversinnligas betecknande sådana ord, hvilka uttala bildernas betydelse. T. ex. ande, ursprungligen vindflägt, andedrägt, ehuru språket nu skiljer mellan ande och anda. Man kan hit föra äfven genusbestämningen för liflösa ting och för begreppen om det öfversinnliga (solen *hon*, månen *han*, dygdnamnets qvinnliga kön) och flera andra företeelser i språket, hvilka tillhöra 10 dess poetiska moment. När skalden i bilder och liknelser bringar det öfversinnliga föreställningen närmare, fortsätter han anförda språkbildning, så att diktens ord icke sällan öfvergå till stående predikater för det öfversinnliga, utredande de ords betydelse, med hvilka detta benämnes – t. ex. känslans djup, värme, tankens klarhet, karakterens fasthet o. s. v. Dessa och dylika epiteter utgöra icke mera blotta bilder, utan definitioner för föreställningen. Den, som djupt och varmt fattar en sak, har känsla, den, som har sakerna klart för sig tänker, den, som är fast i åsigt och handlingssätt, har karakter.

Sammanfattar man det i korthet anförda, så är det tydligt nog, att 20 ordet är icke blott medel – för meddelandet, utan att det är själfva den bestämda tanken objektivt fattad, såsom de tänkande individerna genomgående allmänt förnuft. Det är de tänkandes skapelse; men individen tänker först i ordet, och ordet är därför för honom något gifvet och mottaget. I denna mening kan det sägas, att ordet är sitt eget ändamål, icke blott tankens kropp, utan tankens själ. Vi erinra till förklaring om det redan anförda, att själen, ordets betydelse, nödvändigtvis åter är ord. Det är såsom tillhörande detta sammanhang, ordens system, och bestämmande detsamma, ordet utan vidare är tanke, begrepp.

30 Man har vanligen svårt att fasthålla detta ordets väsende. Ty man ställer framför sig det talade eller skrifna ordet, språkljudet och skrifttecknet, såsom liflösa ting, och tillägger sedan: den betydelse, en tänkande individ i dessa ting inlägger, är tanke; själfva ordet är det icke. Men man glömmer då, att individen, om han vill tänka förnuftigt, icke får i orden inlägga hvilken godtyckligt betydelse, han behagar, han måste tänka i det sammanhang, som redan i orden förefinnes.

Frågar man, hvar detta sammanhang finnes utredt och ådagalagdt, så blir svaret: hvarje människa utreder det för sig i sitt dagliga tänkande och af detta beroende görande och låtande; och utredningen har en 40 objektiv form, är förnuftigt bevisad i vetenskaperna – det vetenskapliga tänkandet.

Denna ordets systematik, ordinnehållets högre logiska sammanhang, bevisar sig i språket, det talade och skrifna, deri, att språket är meddelningsmedel från individ till individ för den förnuftiga tanken. Sammanhanget finnes i ordet som sådant, förrän det uttalas. Att åter det uttalade språket förstås, att ljudet och det synliga tecknet ger den ena människan medvetande om den andras tankar, detta har häri sin grund.

50 Wilhelm von Humboldt säger därför mindre riktigt: »sprechen ist sein besonderes Denken an ein allgemeines anknüpfen.» Bristen i denna utsago är, att deri det individuella och allmänna tänkandet fattas såsom gifna, af hvarandra oberoende, och att det i språket endast vore fråga om bådas förbindande. Tankandet är nödvändigtvis allmänt. Menniskan lär sig tänka i och med detsamma hon fattar orden såsom

abstraktioner, begrepp. Men uttrycket är visserligen så till vida riktigt, att det individuella tänkandet genom detta lärande framgår ur det allmänna, och att det uttalade ordet, språket, härvid är det förmedlande.

Förhållandet fattas ytligt, om man säger: individen måste kläda sina tankar i samma ord, som andra individer, för att af dem förstås. Det sanna är: individen måste, *för att tänka*, tänka i ett språks ord.

Vi hafva icke velat påstå, att genom anförda uppfattning af språkets väsende, språkets, rättare *språkens* gåta är löst. Man kan ganska riktigt uppfatta t. ex. det Rätta's begrepp, utan att man derigenom ännu något bevisat för den förnuftiga nödvändigheten i den positiva lagens rättsbestämningar.

Så återstår äfven här den frågan: hvarföre flera mänskliga språk finnas? och vidare den: hvarföre ett gifvet språk har just denna från andra språk afvikande form?

Nyss citerade berömda språkforskare, broder till den store naturforskaren, utgaf 1836 sitt arbete *Über die Kawisprache*, ett Malayiskt språk. Det är isynnerhet hans företal till detta arbete, »Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts», hvilket man ansett för reformerande i uppfattningen af språkens väsende.

Humboldt går icke in på någon filosofisk undersökning, hvarföre flera språk finnas. Det är historiskt gifvet, att skilda nationer äro till, och att hvarje nation har sitt språk. Ja det kan äfven historiskt uppvisas, huru vissa språk tillkommit. Men språkens olikhet bevisar, att icke tänkandets lagar bestämma språkformerna. Ty då borde dessa i alla språk vara desamma.

Claëson sammanfattar Humboldts lära i följande hufvudpunkter. Hvarje nation har sin »nationallogik», sina egna lagar för uttryckandet af föreställningarnes relation till hvarandra, och derföre sina egna grammatikaliska former. Hvarje nation har också sin egen lag för föreställningarnes betecknande genom språkets ord, ett visst sammanhang mellan beteckningssätter och sjelfva föreställningen. Detta är ett något dunkelt antagande, för hvilket ännu inga bevis kunnat upptes. Meningen är, att der måste finnas någon bestämd lag, enligt hvilken den ena föreställningen uttalas i en, den andra i en annan sammansättning af de enkla språkljuden, enligt hvilken alltså det lexikaliska materialet bildas. Och för det tredje har hvarje nation sin egen ljudlära, i följd af hvilken vissa bokstäfver kunna stå jemte hvarandra i samma stafvelse eller följa på hvarandra i skilda stafvelser, andra åter icke. Nationen har ett inre öra för ljudföljden. I Finskan är vokalharmonin ett framstående exempel på ljudföljdens regelbundenhet. T. ex. kolalla, kylällä. Hos senare språkforskare har, med de berömda Germanisterna, bröderna Grimm i spetsen, ljudläran eller bokstafsläran blifvit en väsentlig del af grammatiken.

Den nationela språklagen i dessa tre hänseenden kallar Humboldt »den inre språkformen», och det är ur den han förklarar icke blott olikheten i de skilda språken, utan äfven på grund häraf all språkbildning öfverhufvud.

Vi anmärka i förbigående, att denna lära såsom en förklaring öfver språkens uppkomst, är lika otillfredsställande, som hvarje annan. Tänkandet före ordet är, såsom vi sökt visa, en tom möjlighet att tänka; ett öra för ljudet, förrän ljudet af öret höres, är det icke mindre; och språkljudets sammanhang med bemärkelsen är till vidare blott en fordran.

Men afser man helt och hållet från första uppkomsten, så innebär Humboldt's förklaring, att hvarje språk har sin lag och regel i en nations sätt att känna och tänka. Detta kan lätt förstås med afseende på de grammatikaliska formerna. Ty det kan enkelt fattas sålunda, att hvarje nation *efter behof* genom skilda former söker för sig förtydliga ordens logiska förhållanden. Man kan också antaga, att härvid olika nationallynne inverkar, förnämligast ett mer eller mindre poetiskt sinne. Att åter detta hos ett folk beror af naturomgifningarne är erkänd sak. Och man behöfver icke heller anse saken så, att det poetiska sinnet

10 nödvändigtvis skall bevisa sig i dikter i bunden form. Det kan framstå redan deri, att medvetandet mera uteslutande rör sig i föreställningens form, så att ordet förknippas med bilder, och språket sträfvar att tydliggöra denna förknippning i former, hvilkas grundbetydelse hänför sig till rum och tid. Man kan också förstå det, att dels naturliga orsaker, dels historiska inflytanden hos ett folk utbilda olika sinne för språkets välljud, såsom olika sinne för musikens, och härur förklara ljudlärans i språket lagbundenhet. Men hvad man har svårt att förstå, är, att någon lag skulle reglera ljudets öfverensstämmelse med betydelsen, isynnerhet der denna utmärker något öfversinnligt.¹ Hvarföre

20 t. ex. Svensken säger »fogel», Fransmannen »oiseau» den förre »ande», den senare med sina stamförvandter »esprit», och hvarföre båda icke begagna andra uttryck för motsvarande föreställning och begrepp – detta lärer svårigen kunna förklaras. Det är dock en lagbundenhet härutinnan, som Humboldt velat antyda i den anförda andra punkten, hvilken rör det lexikaliska i språket.

Man har lätt att förstå den lagbundenhet, som existerar i härledning- ar och sammansättningar, sedan stammarna engång äro gifna. Men dessas bildnig, der de icke äro lånade, skulle vi anse för riktigare att förklara för mer eller mindre tillfällig och godtycklig. Vi hafva i detta

30 blad förut omnämnt Norrmannen Daa's skrift rörande de Amerikanska Indianernas språk och hans åsigt angående dessa språks mångfald och totala olikhet i ordmaterial. Han säger nemligen, att såsom i en familj, hvilken lefver isolerad från andra, en mängd hvardagsuttryck bilda sig, hvilka endast af dess medlemmar förstås, så äfven hos en ringa, vildt lefvande folkstam det ursprungliga språket småningom förändras tillfälligt och godtyckligt. Och detta kan just förstås om ordmaterialet, medan den grammatikaliska formen och ljudlagarne måste vara mera konstanta. Sådane allmänna lagar vid stammarnes eller rötternas bildande, som t. ex. den i de Semitiska språken, att alla

40 stammar bestå af tre bokstäfver, höra icke hit. Ty det är i den icke alls fråga om ljudets öfverensstämmelse med betydelsen.

Hvad som gäller rotbildningen måste äfven gälla sjelfva språkljudet i ändelsen, att nemligen ingen regel kan uppgifvas hvarföre t. ex. den genitiva betydelsen i Svenskan uttryckes med ändelsen *s*. Man kan förklara sådana ändelsers uppkomst genom tidigare agglutination; men den begärda förklaringen skjutes då blott tillbaka till det tillagda ordets ljudform, och frågan blir: hvarföre detta tilläggsord för denna betydelse har detta ljud, består af dessa bokstäfver, i denna sammansättning?

Humboldt har nu, som sagdt, genom sin »inre språkform» velat

50 uttrycka den nationela lagbundenheten i språken. Att denna lagbundenhet finnes, är obestridligt. Men icke förklarar den antagna inre språkformen dess grund. Vigten af Humboldts uppträdande ligger

¹ Om det onomatopoetiska i språken, som i en inskränkt krets visar en sådan öfverensstämmelse mellan betydelse och ljud, är ofvan taladt.

också egentligen deri, att han mot den Becker'ska generela språkförklaringen stälde den nationela språkegendomligheten, såsom ur den allmänna logiska systematiken oförklarlig.

Utrymmet tillåter oss icke att framställa den vidare tillämpning, Humboldts åsigt genom senare forskare erfarit. Vi citera blott för de läsare, hvilka dessa forskningar intressera, det mest framstående hithörande arbete från nyaste tid, nemligen: Heyse's »System der Sprachwissenschaft» utgifvet af Steinthal, hvilken sistnämnde äfven genom flera andra skrifter gjort sig känd som en djuptänkt språkforskare.

10

Claëson slutar med att anföra den utmärkte Madvig's åsichter. Madvig utgaf redan 1842 en skrift »Om Sprogets Væsen, Udvikling och Liv». Han har sedan, som bekant, med kärlek och insigt deltagit i arbetet för Danmarks politiska utveckling och var en tid medlem i ministeren. Sedan dess har han återtagit sina vetenskapliga sysselsättningar och 1856-57 utgifvit tvenne häften »Om de grammatikaliska Betegnelser Tilblivelse og Væsen». Denna sistnämnda skrift är i det ifrågavarande häftet af Universitets-tidskriften af Claëson särskildt anmäld och recenserad.

20

Madvig är icke blott en utmärkt lingvist; han har äfven en strängare filosofisk bildning, än hos språkforskare vanligt är. Så mycket förunderligare måste det förefalla, att han ensidigt fasthåller språkets betydelse af meddelningsmedel. Det är falskt, menar han, att språket är till för den talandes skuld, emedan menniskan icke skulle kunna tänka utan i och genom språket.

Hvad möjligheten att tänka utan språk angår, borde väl M. medgifva, att den tills dato icke blifvit verklighet. Och ifall det går an, är det ju lätt, att göra ett försök. Men det viktiga i frågan är icke, om ett menadt tänkande utan ord är möjligt, utan om ett förnuftigt tänkande utan meddelande, alltså utan meddelelsemedlet, språket, är möjligt. Man behöfver, äfven om man inser omöjligheten häraf, derföre icke påstå, att språket är till för den enskildes skuld. Det är likgiltigt, om den ena eller andra menliga individen födes eller icke, dör utan att hafva tänkt och talat eller icke. Men utan språket finnes intet menkligt tänkande öfverhufvud, om man eljest med tänkande förstår det verkliga, enda af menniskor kända tänkandet, det allmängiltiga, förnuftiga. Än mindre inskränkes häraf Madvig's yrkande, att endast de ljud äro verkliga ord, hvilkas betydelser äro sanktionerade af en nation.

30

40

Historien lärer nemligen, att denna allmänna vetandets systematik, om hvilken vi i det föregående talat, och som enligt vår åsigt äfven utgör grunden för språkssystemet, vid skilda tidpunkter af menklighetens utveckling varit en annan, äfvensom att dess mest utvecklade form för hvarje tid haft sin tillvaro i vissa nationers vetande och språk, ännu hos hvar och en af dem olika modifierad. Denna är all verklighets lag, att det allmänna som sådant ingen tillvaro eger, utan är till i en specifikation, inskränkt både till tid och rum.

Och man kommer icke långt dermed, att man för språket söker specifikationens grund i »den inre språkformen», icke heller dermed, att man med Madvig förklarar språket vara »en produkt af i förening lefvande menniskors af driften till framställning och meddelning framkallade verksamhet». Man finner lätt, att den enas inre språkform är detsamma som den andras drift, endast att den inre språkformen är det konkreta språkets möjlighet utan vidare, medan den Madvig'ska

50

språkdriften har en ganska platt bibestämmelse, »framställningen och meddelningen». Ty denna drift har salongsmenniskan, som gerna hör nyheter och än hellre berättar dem, för att vara intressant för andra och för sig sjelf, genom att höra sig sjelf tala. En sådan lös bestämmelse kan icke förklara språkets väsende. Den skall vara objektiv, men den är det blott skenbart, såsom utgående ur driften hos en menad totalitet af menniskor. I sjelfva verket blir den den mest subjektiva.

10 All mensklig verksamhet går visserligen ut ur en drift, en böjelse, en håg. Men endast djurets verksamhet stannar vid driftens tillfredsställande som sådan. Det är en omtvistad fråga, om de böjelser (eller drifter), som äro för menniskan utmärkande, äro s. k. medfödda, naturliga, eller fostrade, genom uppfostran inplantade. Vi lemna frågan derhän, erinrande blott, att t. ex. böjelsen att tänka, såsom erfarenheten lärer, hos menniskan är förtvifladt ringa, om hon icke uppfostras till eftertanke. Men äfven de naturliga drifterna tillfredsställer menniskan i form af allmänna begär, med afsigt och i förnuftigt ändamål. Åtminstone ställes denna fordran på den förnuftigt tänkande och sedligt handlande menniskan. Han skall t. ex. tillfredsställa sin hunger, för att lefva, och lefva, för att fylla sin högre andliga
20 bestämmelse. Denna är då den sanna grunden för tillfredsställandet, hvilken också skall gifva detta senare dess lag, bestämma dess ordning, mått, sätt och vis.

Anser man nu de skilda språken hafva uppstått här och der i skogarne, så får man ungefär hålla sig till läran om människans uppkomst der och hvar ur den varma gyttnan – eller till läran om apans transformation. Då kan också språket utgå från någon ur gyttnan uppvuxen drift; ehuru det blir en olöslig cirkel i förklaringen, att medvetet förnuft icke kan finnas utan språk, och språket icke utan förnuft. Men söker man icke efter den första uppkomsten, utan håller sig till historiens vittnesbörd, så är språket alltid färdigt och meddeladt.
30 Nya språk uppstå genom sammansmältning af redan förhandenvarande, såsom t. ex. de Romaniska språken och Engelskan, eller genom en folkstams fördelning i skilda stater såsom t. ex. de Skandinaviska språken, Tyskan och Holländskan m. m. I stort företer hela den Indo-Europeiska språkstammen ett exempel på nationernas och nationalspråkens uppkomst, ehuru i många fall bestämdt historiskt vittnesbörd rörande särskilda af dithörande språk saknas.

Det är icke mindre afgjort, att de redan skilda språken under fortgången af nationernas kultur undergå en ombildning så stark, att senare släkten af nationen icke mera utan särskildt studium förstå sina förfäders språk. Att vid denna ombildning vissa drag kvarstå, är utredt. Äfven vissa för språkstammen allmänna former återfinnas i de skilda språken. För det mest konstanta anses de grammatikaliska formerna och i dessa åter böjningssättet. Ty sjelfva formerna antiqveras bevisligen efterhand; och äfven kvarblifvande böjningar undergå förändring; men man igenkänner vanligen under förändringen den tidigaste typen. Med sjelfva språkmaterialet är samma förhållande. Rötterna, stammarne bortfalla delvis och nya träda i stället, utan att man ens kan finna, att dessa nya ord äro ur fremmande språk lånade. Likväl synes
40 det vara ett faktum, att ju mera obildadt ett folk är, d. v. s. ju mera isoleradt från andra folk det lefver, desto mera afvikande från beslätgade folks blir dess ordförråd. Vi skulle ur vår synpunkt fatta detta så, att den mera godtyckliga ordbildningen hos ett civiliseradt folk upphör, emedan det lägger all vikt på det förnuftiga sammanhanget i språket, på den vetandets systematik, om hvilken vi ofvanföre talat.
50

Det är således icke därför, såsom språkforskare fatta saken, att den rårare folkstammen skulle ega någon högre förmåga, en naturlig »språkinstinkt», som företrädesvis den skapar nya ord, utan emedan dess vetande ännu icke eger det sammanhang, att det redan gifna materialets bibehållande vore för detsamma ett behof. Detta bevisar sig äfven deri, att hos de bildade folken bemärkelsena hos samma ord mångfaldigas, icke nya stamord för deras uttryckande bildas. Ty sådana skulle stå isolerade från språket i öfrigt, medan bemärkelsena i sitt sammanhang redan uttala vetandets sammanhang. Förhållandet är detsamma med ordhärledningar och ordsammansättningar, hvilka hos civiliserade nationer utgöra ytterligare medel att rikta språket, att bilda ord för nya begrepp; ty i sådana är redan begreppsammanhanget uttaladt. 10

Språkens utveckling och bestämda karakter hvilat därför enligt vår tanke icke på någon annan princip, än språkets allmänna väsende. Det är sannt, vi antaga derjemte, att ett äfven af andra yrkadt visst mått godtycklighet ingår i de särskilda språkens formation, nemligen i valet af dessa språkljud för denna ordets betydelse, både i ordstammarnes och ändelsernas ljudbildning, ehuru inom den åter ljudharmonin, af skilda folk olika uppfattad, gör sig gällande. Men detta utrymme för godtyckligt val finnes i all mänsklig verksamhet. När segern är vunnit och sjelfständigheten räddad, är det likgiltigt, om den vunnits med bajonetten eller kanonen. Den senares begagnande hade kanske för tillfället, menskligt taladt, varit klokare. Men detta blir blott ett antagande, när den förra i verkligheten bevisat sin duglighet att realisera ändamålet. Och vi erkänna, att i språket denna godtycklighet försvinner i samma mon, som språkets väsende, tankens, vetandets systematik hos en nation utvecklas och derjemte språkets system. 20

Claësons åsigt är i sjelfva verket från den här framställda föga afvikande. Men från den filosofiska ståndpunkt, till hvilken han anslöt sig, nemligen den Boströmska, ansåg han sig gifva frågan en mera djupgående lösning genom att kalla nationerna för sjelfständiga andliga väsenden, hvilkas sjelfständiga verksamhet bevisar sig äfven i språken, för öfrigt i statens bildande och den historiska handlingen öfverhufvud. 30

Här är icke stället, att närmare granska denna åsigt. Med rätta eller icke personifierar den den Humboldt'ska inre språkformen, inlägger den Madvig'ska språkdriften i ett national-individuum, som ur sig skapar språket enligt denna form, denna drift.

Vi hafva förut anmärkt det: det allmänna, således äfven menskligheten, menskliga förnuftet, menskliga vetandet, menskliga seden har som allmänt ingen tillvaro. Mensklighetens tillvaros form i rum och tid är nationerna, deras vetande, deras sed. Individnen tillhör menskligheten genom att tillhöra en nation. Man kan med hänsyn till språkfrågan uppfatta förhållandet sålunda: Individnen tänker och handlar förnuftigt, då han gör det i öfverensstämmelse med det allmänna menskliga förnuftet. Men detta är blott förnuftets allmångrepp, hvilket för att vara verkligt specificerar sig i skilda former af tillvaro. Det är alltså med det menskliga förnuftet i en sådan form, individen måste söka öfverensstämmelse. När han tänker och handlar i öfverensstämmelse med sin nations förnuft, står han därför i öfverensstämmelse med mensklighetens. 40 50

Men äfven en nations vetande och sed äro stadda i ständig utveckling. Individnen har den oändliga frihet, att för hvarje stund ur sig afgöra, hvare de bestå. Och det är just genom detta afgörande de

utvecklas. Man kan säga: öfverensstämelsen består icke i ett idem per idem i de nationen utgörande individernas tankar och handlingar, utan i en med det gifna öfverensstämmande, i detta grundad utveckling.

Så bildar sig och utvecklas äfven språket af individerna. Och för denna utvecklings förklarande är fiktionen af ett nytt slag »sjelfständiga, ändliga, andliga väsenden» *jemte* människan åtminstone obehöflig. Hvarföre nationerna och språken äro just dessa och inga andra, förklaras i alla fall derigenom icke. Förklaringen deröfver måste sökas i historien, som visar huru och hvarigenom nationer uppstått och åter försvunnit. Dit historiens ljus icke räcker, der kan människan icke begära något vetande härom. Och man bör härvid ihågkomma, att i folkslagens, såsom arter af djurslägtet människa, bestämmande ingår en naturprocess. Det är dess gifna data, historien vid nationernas bildande enligt *sina* lagar förändrar.

Ju mera sällsynt det är att finna något förnuftigt ord i Sverige offentligen yttradt om språkfrågan här i Finland, desto mindre böra vi underlåta, att citera Claësons yttrande derom.

Det är af det anförda klart, att Claëson uppfattar språket såsom en »uppenbarelse af nationalandan» och såsom den mest omedelbara, hvilken utgör vilkoret för all nationel tillvaro – enligt Humboldt's sats, att talet är det individuela tänkandets föreningsband med det allmänna, utan hvilket samband i sjelfva verket intet förnuftigt tänkande finnes, och alltså icke heller någon förening människor emellan i samhälle och stat. Claëson förklarar från sin ståndpunkt denna allt språks nationela egendomlighet, genom att betrakta nationerna såsom individuela väsenden. Det är om den, som så uppfattar språken, han säger: »Hans tanke kan begripa, likaväl som hans moraliska medvetande måste gilla de sträfvanden till lyftande af en lägre stäld nationalitet, som man stämplat med namnet fennomani. Han kan med sitt förstånd lika mycket som med sin känsla omfatta de rörelser hvilka man förstår under namnet skandinavism.»

Och det är betecknande nog, att denna sammanställning af fenno-manin och skandinavismen sker i Nordisk Universitetstidskrift, i Skandinavismens organ. Det kan tjena till en lärdom för mången på denna sidan Bottenhafvet.

J. V. S.

60 RED:S ANMÄRKNING TILL FÖREGÅENDE.

Litteraturblad n:o 7, juli 1860

Vi äro Ins. tack skyldiga för den nödiga rättelsen angående datum för Gymnasi- och Skolordningen af 1843. Misstaget härledde sig deraf, att i Borgå stifts skolor den gamla ordningen upphörde med läsåret 1842–43 och den nya delvis infördes med läsåret 1843–44.

Hvad angår valedicenters kunskap i moderna språk i äldre och nyare tid anför vi följande data:

De lärjungar, som 1822 kommo till universitetet från Uleåborg's skola hade läsit:

i Tyska: Stridsberg's och Heinrich's läseböcker (på vanliga läsetimmar).

i Franska: Gedike's läsebok och större delen af Telemaque (under fritimmar).